

PAPA BENEDIKT I LITURGIJSKA GLAZBA (kraća verz)

U posljednje vrijeme sve češće se govori o liturgiji, a osobito Sveti Otac Benedikt XVI. skreće pažnju čitave Crkve na važnost liturgije, te progovara vrlo otvoreno i konkretno o njenom vanjskom, formalnom izgledu, o gestama, glazbi, arhitekturi... Njegova bi se poruka mogla najsžetije iznijeti ovim citatom, iz jednog njegovog članka dok nje još bio kardinal:

Sve više dolazi do izražaja uznemirujuće osiromašenje koje se očituje svugdje gdje je »lijepo« zamijenjeno »korisnim«. Iskustvo je pokazalo da načelo »pristupačnosti za svakoga« nije učinilo liturgije niti razumljivijima niti otvorenijima, već samo siromašnjijima. »Jednostavna« liturgija nije ona koja je otrcana i jeftina: postoji jedna jednostavnost koja proizlazi iz banalnosti, a postoji i druga, koja se zasniva na duhovnom i povijesnom bogatstvu... Isto tako odbacilo se veličanstvenu crkvenu glazbu u ime »aktivnoga sudjelovanja«... (Kardinal Joseph Ratzinger, Entretien sur la foi, Fayard 1985.)

Kozmičnost, povijesnost i otajstvenost liturgije

Načelo kojim se Papa vodi u promišljanju liturgije je kontinuitet koji podrazumijeva proces rasta iz življenja vjere i slavljenja liturgije neprekinuto, sve od apostolskih vremena. Kroz taj se proces očitovalo načelo *lex orandi – lex credendi*. Sveto bogoslužje jer prvenstvo štovanje Boga, Božji dar Crkvi, ona je radi Boga i prvenstveno je usmjerena na Boga po kojemu i od kojega sve drugo uopće dobiva svoj smisao. Crkva je subjekt liturgije, i to čitava Crkva kao *communio sanctorum* svih prostora i svih vremena. Stoga liturgija ne može biti ničija arbitrarna stvar (npr. neke grupe, generacije ili individue, nacije, nekog stila).

Liturgija živi na tri ontološke razine ili dimenzije: 1) kozmičkoj, povijesnoj i mističnoj ili otajstvenoj. Kozmička znači da mi *tek* sudjelujemo u njoj (mi ju ne stvaramo i nemamo nad njom slobodnu volju), ona nas nadilazi svojim bićem, postojanjem, zadatošću; 2) povijesnoj: znači da je ona povijesno zadata, naslijeđena, povezana sa stvarnošću vremena i prostora, nešto što trajno živi, što je u povijesti i kulturi ostavilo traga (konkretno u europskoj stvarnosti značilo bi da je bila u samom središtu stvaranje europske kulture); 3) otajstvenoj – znači da počelo ili uzrok liturgije nismo nikada mi. Ona je zapravo naš odgovor na inicijativu odozgo, na poziv, na ljubav koja je otajstvena, koja nam prilazi. A otajstvo se nikada ne tumači do kraja, ne otkriva u potpunosti, uvijek ostaje nedokučivo i traži zapravo pristanak, divljenje, klanjanje.

Liturgija je duboka metafizička stvarnost. U srcu krštenja i svih sakramenata, osobito Euharistije, stoji osobno sudjelovanje u otajstvu u smrti i uskrsnuću Gospodina. Liturgija dotakne ne samo osobu izvanjski, ona također utječe na naše unutarnje biće (ontološki), ono što zapravo u dnu bića jesmo. U liturgiji Papa vidi odsjaj Vječne liturgije, koji po jedinstvenoj ljepoti i veličanstvenosti svetih čina prosipa svoje svjetlo u našu nestalnu svakodnevicu.

Liturgijski izričaj uklopljen je uvijek u i konkretnu kulturu i mentalitet, dakle "inkulturira se", o čemu sasvim pozitivno i poticajno govore crkveni dokumenti. Tako je liturgija postala dijelom ljudske civilizacije i povijesti. Ona je dakle prvenstveno po sebi *tradicija*. U tom smislu je važno uvijek imati pred očima činjenicu da je nagli i nasilni predkid s tradicijom jednako besplodan i pogrešan kao i nasilno okamenjivanje u nekim prolaznim formama tradicije. Pozitivno vrednovanje i poštivanje tradicionalne liturgije je civilizacijska dužnost i u tom smislu prelazi čak i granice crkvenosti i same teologije. Radi se dakle i o objektivnom civilizacijskom dobru.

Osvrćući se na današnje stanje liturgijske prakse, papa Benedikt prilično konkretno i direktno ukazuje na određene poteškoće, dotle da krizu Crkve naziva krizom liturgije. Tako kaže:

U pokoncilskim godinama Konstitucija o svetoj liturgiji nije se više shvaćala na fundamentalnome principu klanjanja, već više kao zbirka recepata o tomu što sve možemo od liturgije načiniti. U međuvremenu su liturgijski kreatori, stalno zabavljeni razmišljanjem kako da liturgiju učine što privlačnijom i što komunikativnijom, i kako da u sudjelovanje uključe što veći broj vjernika, posve izgubili iz vida činjenicu da je liturgija namijenjena Bogu, a ne nama. No što je više prilagođujemo »za nas« to nas ona manje privlači i to zato što svi jasno osjećaju da se ono bitno sve više gubi. (L'ecclésiologie de la Constitution conciliaire Lumen gentium, Congrès d'études sur le Concile Vatican II, février 2000.).

Papa naglašava da je povijest Zlatnoga teleta upozorenje na opasnost od proizvoljnoga i samodopadnoga kulta kome u konačnici nije stalo do Boga nego se radi o tome da se vlastitim silama ponudi ljudima mali, uski alternativni svijet. Ljudi zaboravljaju da bogoslužje jest i treba biti djelo Božje, Opus Dei, u kojem On prvi djeluje, nastupa, a mi bivamo otkupljeni upravo stoga jer je on djelatan. Zajednica ili skupina koja slavi samu sebe zapravo ne slavi ništa (*Liturgy and Church music, Benedict XVI, VIII international Church Music Congress, Rome, Nov 17, 1985.*). On citira Romana Guardinija koji kaže da u bogoslužju se ne radi o tome da činimo nešto, nego o tome da jesmo nešto.

Aktivno sudjelovanje u liturgiji (*participatio actiosa*) koje se često kao krilatica uzima iz Konstitucije *Sacrosanctum Concilium* da bi se opravdalo odstupanje od liturgijskih normi i tradicije, ne znači uopće izvanjski aktivizam – to je nešto što je nakon koncila prilično krivo i loše protumačeno (Adoremus, br 2, 1996). Ideja da je opća aktivnost središnja vrijednost bogoslužja je u potpunoj opreci s onim što je kazao Guardini. Općenita aktivnost svih u bogoslužju jednostavno nije jedna od temeljnih vrijednosnih činjenica liturgije kao takve. A danas se gotovo nametnula kao nekakva “demokratska” norma u liturgiji.

U očima većine liturgija je nešto što se ostvaruje u svakoj zajednici napose. Noseći se s tim zadatkom liturgijski aktivisti iz tjedna u tjedan smišljaju svoje »liturgije«. Njihova revnost u tome, kolikogod je vrijedna divljenja, toliko je promašena. Taj lom u fundamentalnoj liturgijskoj svijesti ima u sebi nečeg uistinu zlokobnog. Neprimjetno iščezavaju granice između liturgije i đачke veselice ili bilo kakvoga zajedničkog druženja. Das Fest des Glaubens, 1981.

Ovakvo krivo shvaćeno aktivno sudjelovanje postoji gdje god prevladava pretjerana koncepcija “zajednice” i gdje se zanemaruje što prije rečeno o biti bogoslužja i o Crkvi.

Crkvena glazba

Standard za ispravan odnos između liturgije i glazbe Papa postavlja u *Liturgy and Church music, (Benedict XVI, VIII international Church Music Congress, Rome, Nov 17, 1985.)*

Glazba kršćanskog bogoslužja je u trostrukome smislu u svezi i odnosu s Logosom, Kristom:

1. S toga motrišta onda imamo u liturgiji uvijek stanovitu prednost pjevanja nad instrumentalnom glazbom. Primat pjevanja u liturgiji: - pjevati, pjesma, poj je jedna od najrabljenijih riječi u Bibliji uopće (SZ 309 puta, NZ 36). Kad čovjek stupa u odnos s Bogom nije više dostatan obični govor. Biblijski i liturgijski tekstovi su mjerodavne riječi prema kojima se liturgijska glazba treba orijentirati.

2. Druga dublja forma vezanosti liturgijske glazbe uz Logos jest da je to dar Duha Svetoga. Molitva pa i dar pjevanja jesu darovi prvenstveno Duha Svetoga. Glazba koja ne dokida osjetila već ih stavlja u jedinstvo stvorenja zvana čovjek. Ta glazba uzdiže duh zaručujući ga s osjetilima a istodobno uzdiže i osjetila sjedinjujući ih s duhom. Dakle, ne glazba koja bi čovjeka odvodila prema opojenosti čuvstava, koja ruši racionalnost, podvrgava duh osjetilima i zabavlja, nego integracija čovjeka prema gore jest mjerilo primjerene crkvene glazbe, tj. klanjana Logosu (isto, str. 148-149.).

3. Logos nas po Duhu Svetom vodi iz osamljenosti i pojedinačnosti u općinstvo svetih koje nadilazi vremena i mjesta. Kršćanska liturgija jest uvijek i kozmička liturgija (pjevamo s kerubinima i serafinima i sa svom nebeskom vojskom ‘Svet, Svet, Svet...’) – sjetimo se Izaijinog viđenja Svetišta nebeskoga Hrama. Dakle za slavlja svete Mise mi se uključujemo u tu liturgiju koja nam uvijek prethodi. Sve naše pjevanje jest dakle su-pjevanje i su-moljenje s velikom kozmičkom liturgijom koja obuhvaća cjelokupno stvorenje (isto, str. 149). Tu se Papa poziva na Augustinovu teoriju da bi se glazba koju čovjek stvara morala oslušivati u intimnoj glazbi svemira, te da je ljepota glazbe ovisna o tome koliko se uklapa u glazbene zakone cijeloga svemira. Logos je sam veliki Umjetnik i tvorac ljepote svemira. Puka subjektivnost ljudske kreativnosti nikada ne bi mogla tako daleko sezati dokle seže napeti luk kozmosa. Svrstati se dakle prema njegovoj mjeri ne znači nikako umanjivanje individualne slobode, nego proširivanje njezina obzora (isto, str. 150-151.).

Problem spontanosti i kreativnosti

Veličina liturgije počiva upravo na tome da ona nije proizvoljnost ni improvizacija nego zadatost. Baš kao i Objava. Na koncu, i kršćanska liturgija je “objavljena”, dio je Objave. Jedino počitanje pred objavljenom datošću i načelnoj neproizvoljnosti liturgije može nam podariti ono što od liturgije očekujemo: naime svečanost u kojoj nam nešto velebno stupa ususret, što mi sami ne možemo napraviti ili ‘činiti’, već samo upravo kao dar prihvatiti. To će reći da “kreativnost” uopće ne može biti nikakva autentična kategorija u liturgiji. Inače je ta riječ izrasla na tlu marksističkog svjetonazora. Kreativnost znači da čovjek u jednome po sebi besmisleni, snagom slijepe evolucije nastalu svijetu u ovome trenutku stvarateljski oblikuje i stvara neki novi i bolji svijet (“pametniji je i sposobniji od samoga Boga”). Liturgija ne živi od ideja ili intuicija pojedinaca ili bilo kakvih grupa koje nešto planiraju ili ‘kreiraju’. Ona je posvemašnja suprotnost i opreka, ona je Božji upad u naš svijet, objava, i taj Božji upad je zbilja taj koji oslobađa, daje istinsku slobodu. Samo Bog može zbilja otvoriti vrata u slobodu (Duh lit., str. 164-166.).

Umjetnička sloboda u crkvenoj glazbi nije bez opasnosti. Naime, lako se događa da glazba ne izvire više iz molitve, već se zbog zakonitosti autonomije umjetničkoga izvodi izvan liturgije, postaje svrhom samoj sebi ili otvara vrata za posve nove načine doživljavanja i osjećaja, da ne spominjemo prijetnju prodora virtuoiziteta, taštine talenta koji više ne stoji u službi cjeline već tiska sebe u prvi plan (isto, str. 144-145).

Danas, nakon kulturne revolucije posljednjih desetljeća, imamo dva razvoja u samoj glazbi kojih je korijen ponajprije na Zapadu, ali zahvaća i cijelo čovječanstvo. Takozvana *E-muzika* (klasika ili elitna muzika) – skrenula je uvelike u elitni geto za specijaliste. S druge strane imamo “*glazbu masa*” koja ide svojim putem – pa imamo pop muziku koja je usmjerena na fenomen mase, proizvodi se industrijski i u konačnici se može okarakterizirati kao kult banalnosti. Nažalost zadnjih 30-tak godina se oblici masovne pop glazbe nekontrolirano unose i u crkvenu glazbu i liturgiju. Za rock-glazbu Papa kaže – da je izražaj nagonskih strasti koje su u rock festivalima poprimile kulturni karakter, karakter protukulta kršćanskome kultu. Taj protukult oslobađa takoreći sam po sebi čovjeka u doživljaju mase i ritmičkom trešnjom, bukom i svjetlosnim efektima, omogućuje da sudionik u ekstatičnome kidanju vlastitih granica potone doslovce u nesputanim silama svemira (isto, str. 145-146).

Postoji agitativni oblik glazbe (animirajući, koji pokreće ljude za neke zajedničke ciljeve; senzualni tip glazbe (dovodi čovjeka u ekstazu i domenu senzualnog, erotskog...); zabavna glazba (koja ne služi drugome nego da razbije tišinu, samoj sebi svrha, služi opuštanju, razbibrizi); racionalni tip glazbe (služi nekim golim racionalnim konstrukcijama ali nema prodora u duh, u srce – gdje se mogu svrstati i mnoge tzv suhe katehetske pjesme i mnoge moderne crkvene pjesme stvorene u komisijama. Ona glazba koja bi bila dostojna svetog bogoslužja i štovanja utjelovljenoga Gospodina koji je uzdignut na križ i koji je Kralj vjekova

mora biti zasnovana na drugačijim, puno većim načelima, **na sintezi duha, intuicije i ljepote**. Njezin početak je uvijek u bogoštovanju, klanjanju, primanju od Boga i u poniznosti za služenje i za udioništvo u jednoj veličini koja već postoji.

Glede novotvorina u crkvenoj gazbi a olakog odbacivanja tradicionalnih formi, papa Benedikt kaže: *Nismo više htjeli njegovati rast i sazrijevanje nečega što živi stoljećima, nego po uzoru na modernu industrijsku produkciju stvaramo liturgijske proizvode prema hiru trenutka...* (Predgovor komemorativnome svesku »Simandron« u čast Klauusa Gambera; urednik W. Nyssen, Köln 1989.)

Isus kaže da se treba klanjati Ocu duhu i istini – dakle klanjanje mora biti povezano s Istinom, s objektivnom istinom, ne subjektivnom. A to podrazumijeva poniznost pred istinom, disciplinu, prihvaćanje, divljenje – a ne ravna nje prema ukusu pojedinca ili ukusu trenda vremena. Liturgija, pa tako i liturgijska glazba, ne mogu biti i nisu nikad stvar ukusa nego discipline.

Liturgijska glazba mora se mjeriti iznutra, standardima teksta kojem služi. Polazeći od toga, slijedi da izolirana liturgija neke skupine ili grupe ili trenda nije kozmička jer živi od autonomnosti grupe ili vremena; ona nije povijesna – jer upravo ju karakterizira emancipiranost od povijesti i potreba da stalno ruši “staro” i stvara novo, po sistemu “uradi sam” (pa i onda kada grupe uzimaju za kulisu neki povijesni ukras, npr. napjev); grupna liturgija ne pozna misterij, otajstvenost jer u grupi se sve mora protumačiti, u njoj vlada atmosfera potpune intime, dostupnosti savega, razumljivosti. Zato u grupnoj liturgiji nedostaje poslušnosti a nerijetko i crkvenoga duha.

Što činiti?

Autentično unaprijeđenje crkvene glazbe može se dogoditi prvenstveno i jedino na liniji velike tradicije prošlosti: **gregorijanskog korala, svete polifonije kao i stoljetne pučke tradicije** (Sikstinska kapela, 24. 6. 2006.). Svaka crkvena glazba treba imati nekakav odnos i kontinuitet s ovim trima stvarnostima. Tradicija je način života Objave i Duha u povijesti, u prostoru i vremenu. Nagli i nekritički raskid s nasljeđem predstavlja prije anomaliju i patologiju nego li napredak i novost. Hermeneutika kontinuiteta o čemu Papa često govori upravo znači to: **izrasti u kontinuitetu iz tradicije**.

Ljepota i Uzvišenost: Susret s ljepotom može postati ona strijelna rana koja probada srce i onda otvara oči kako bi kasnije iz tog iskustva crpili kriterije za prosudbu i ispravno vrednovanje argumenata. Kršćanska glazba ne može služiti postizanju ekstaze, delirija, oslobađanja od ega, bilo radi svoga ritma, ili tonova pa ni zato što umjetno spaja ljude na površnoj senzualnoj razini (kao na pop-rock koncertima), ili na razini generacijskog trenda, kao moda u odijevanju ili trendovski šatrovački govor (“spika ekipe”). Ona ne može služiti mamljenju i privlačenju, zabavi.

Ples nije oblik izražaja za kršćansku liturgiju. Posve je apsurdno pokušati liturgiju učiniti “zanimljivom” uvođenjem plesne pantomime ili jeftine glazbe ili npr. pljeskanja. To je uvijek ljudsko djelo gdje čovjek ugađa samom sebi i gdje sebe zabavlja, te siguran znak da je bit liturgije posve nestao i da je nastupila tzv. religiozna zabava.

U tom smislu potrebno je i mudrosti i liturgijsko-teološko-pastoralnog obrazovanja da se u bogoslužju zadrže oni glazbeni izričaji, forme i sadržaji koji će svojom različitošću od prebučnog i brzim ritmovima opijenog svijeta razlikovati bogoslužje, ponajviše svojom uzvišenom ljepotom koja duhovne snage vjernika upravlja njegovom Stvoritelju. Banalizirati svetu liturgiju obilježavajući je trendovskim ili grupnim glazbenim pristupom znači *stavljanje trenda vremena u kojem živimo iznad liturgije, koji onda njome upravlja*. «Zar se time ne spuštamo na razinu anarhije i komedije kad svatko radi što hoće i kad dinamika postaje možda čak važnija od sadržaja!?» - pita se Papa. Sva je prilika da takvo pomodarstvo vodi

banaliziranju svetoga i poistovjećivanju liturgije s bilo kojim drugim društvenim događajem kulturno-zabavnog tipa. Nije li upravo to sekularizacija, u kojoj nema mjesta za sveto, za transcendentno, drugačije?

Poplava ezoterizma, širenje azijskih tehnika opuštanja i duhovne praznine pokazuju da na našim liturgijama nešto nedostaje. Upravo u današnjemu svijetu nam je potrebna tišina, nad-osobno otajstvo, ljepota. (Govor za jubilej katehista, 10.12.2000. u Rimu).

Livio Marijan, prof.